

MAGYARSÁGTUDOMÁNY

1943—1948.

III. KÖTET, 1. SZÁM

A MAGYARSÁGTUDOMÁNY PROBLÉMÁJA

1. A magyarságtudomány olyan tudománysszak, olyan tudománycsoport, melyet igen nehéz nemzetközi értelmű idegen szóval visszaadni. Többet, mélyebbet sejtet és kevesebbet, szűkebbet foglal magában, mint a magyar vonatkozásoknak többé-kevésbé minden tudománysszakban objektív, tudományos módon érvényesíthető szempontját. Inkább meghatározott, szorosabban a magyar nemzethez kötött tudományokat, tudományos részterületeket és tudományos problémákat szoktunk magyarságtudomány név alatt összefoglalni: magyar nyelvtudományt, néprajzot, folklór-t, magyar történettudományt, művelődéstörténetet és irodalomtudományt, a magyar népi jelleggel, a magyar lelkiállattal való foglalkozást, s mindezt úgy, hogy különös hangsúly és jelentőség kerül a magyar népre, érteve ezen mindenekelőtt a magyar parasztságot. Mindezek magukban még mindig az objektív érvényesség igényével felvethető és többé-kevésbé megválaszolható problémák. A magyarságtudomány összetartó alapkérdését azonban nem ebben az objektív érvényességben szokták látni, hanem abban a kifejezetten vagy hallgatólagosan feltételezett jelentőségben, mellyel e kutatások az ország, a nemzet, a magyarság életének, történeti alakulásának a szempontjából bírnak. Ezt fejezték ki úgy, hogy a magyarságtudomány sorstudomány. Nem kétséges, hogy vannak tudományos kérdések, melyeknek tisztázása közösségek sorsának alakulására és alakítására kihat. Ezek azonban főleg társadalomtudományi kérdések, nem pedig a nemzeti jelleg kérdései. Minden sorskérdésnek, minden politikai kérdésnek van tudományos aspektusa is és viszont. Jól megragadni azonban csak akkor lehet ezt a kölcsönös viszonyt, ha világosan megszabjuk a sors és a tudomány egymáshoz való viszonyát. Fel kell tehát vetnünk azt a kérdést, hogy eléggé tiszta és végiggondolt-e a magyarságtudomány vagy a magyarságtudományok fokozott nemzeti jelentőségét valló előfeltevés?

A magyarságtudomány alapjául kifejezetten vagy hallgatólagosan felvenni szokott előfeltevést a következőkben foglalhatjuk össze: a magyar nemzet kultúrállapota valamiképpen válságban van, a maga sajátos jellegével, mélyebb alkatával, feladataival meghasonlásba vagy legalább is bizonytalanságba jutott, és az ezekkel való normális kapcsolatát, zavartalan viszonyát, egyenletes beidegződését elvesztette; minthogy szükséges, hogy ezt megtalálja és ehhez visszatérjen, tehát fel kell kutatni, meg kell ismerni az igazi, hamisítatlan magyarságot, a tiszta magyar alkatot, a gyökeres magyar kultúrát; ennek a felkutatásának a legfontosabb területe a parasztság, minthogy a parasztság a magyar jellegnek, a magyar alkatnak, a magyar viselkedés és alkotások spontán, sajátos útjának tisztább és zavartalanabb formáit őrzi, mint a nemzet kevertebb vagy zavartabb többi rétege; csak e kutatások lefolytatása után és azok alapján lehet a nemzet végső kulturális, sőt közösségi problémáinak

a megoldásához sikerrel hozzáfogni. Ez a szempont az, mely a magyarságtudomány címe alatt ismert tudományterületeket és problémafeltevéseket összefoglalja.

Ha ennek az előfeltevésnek a helyességét, pontosabban a termékenységét megkíséreljük megvizsgálni, akkor az egésznek a középpontjába két, külön-külön is problémákkal terhelt jelenséget találunk: a parasztság problémáját és a magyarság problémáját.

2. A parasztsággal a modern magyar tudományos irodalom két ízben foglalkozott nagyobb intenzitással: először a századforduló után a Huszadik Század pozitívista és történeti materialista alapon álló mozgalmának munkáiban, másodsor a harmincas években, az ú. n. falukutató irodalom munkáiban. Mind a két irányvonalnak az eredményeit és tanulságait foglalja össze modern társadalmi szemléletben ERDEI FERENC parasztságszociológiája. ERDEI mindenekelőtt meggyőző módon fordul szembe azzal a felfogással, mely paraszton egyszerűen földművest, vagy legfeljebb valamilyen jellegzetesebb, gyökere-sebb, esetleg elmaradottabb kultúrállapotban levő földművest ért. Hangsúlyozza, hogy a parasztság mibenlétét sem a foglalkozás, sem a kultúrállapot magában nem határozza meg, hanem mindenekelőtt a társadalmi állapot. A paraszt nem azonos minden további nélkül a földművessel, mert vannak földművesek szerte a világon, akik nem parasztok, hanem egész egyszerűen földművelő foglalkozást űző polgárok, pl. az északamerikai farmerek vagy az igen magas közösségi kultúrában élő északi földművesek; viszont a paraszttársadalmakban, ha kis számban is, de teljességgel benne élnek a nem mezőgazdasági foglalkozásúak is. Ha a paraszt állapot társadalmi tartalmát akarjuk megragadni, akkor kiindulásul ERDEINEK azt a megállapítását kell idéznünk, mely körülbelül a legklasszikusabban foglalja össze, hogy a paraszt a mezőgazdától vagy a földművestől miben különbözik: „Egymagukban, önállóan és függetlenül nincsenek parasztok. A parasztok valakik miatt parasztok és valakiknek a parasztjai“. A földműves akkor válik paraszttá, akkor szorul paraszti állapotba, ha egy olyan társadalmi alakulás indul el, melynek kiindulópontjánál valamiféle leigázás, szoros alávetés, a földhöz, a termelő munkához hatalmi erővel való hozzákötés áll, ez a hatalmi behatás azonban a pillanatnyi vagy állandó erőszakon túlmenően megvalósít az alávetett oldal, a parasztság számára is egy olyan érdekkielégülést, mely bármilyen korlátozott, aránytalan és minimális, de elég arra, hogy a rabszolgaság szüntelen erőszakát feleslegessé tegye, tartós, intézményes társadalmi szerkezeteket alakítson ki, egy szóval: mindkét félnek, s ami a fontos, az alávetett félnek is az erkölcsvé váljék. Ennek a szerkezetnek a lényege az, hogy az alávetett rész, a parasztság nem szüntelen és közvetlen alávetettség és szolgálat viszonyában áll az uralkodó rétegek tagjaival, hanem zárt, valamennyire autonóm sajátos belső étellel bíró közösséget alkot, mely mint egész áll alávetettségi viszonyban a felső társadalommal, az „uraság“-gal. Ennek a megkötésnek az eredeti jogi formája az, amit jobbágyság név alatt ismerünk. A jobbági kötöttség és zártság évszázados nevelésének eredményeként alakul ki azután a jobbágy-paraszti társadalomnak az a jellegzetessége, hogy erkölcsévé válik benne a szüntelen munka és az élet minden mozzanatának a termelés alá való rendelése. Míg a társadalom többi része, mindenekelőtt a városi társadalomnak és a felsőbb osztályok társadalmának egész fejlődése abban az irányban haladt, hogy az ember szabad életének mind szélesebb, mind körülhatároltabb és mind biztosabb szakait és területeit építse ki s mind jobban elválassa a személyes életet, a magánéletet, a szabadidőt a termelő munka által lekötött területtől, addig a paraszti állapotra az jellemző, hogy benne ez az elválás egészen kezdetleges

és csökevényes marad. Így jön létre egy réteg, mely azonfelül, hogy mint a földművesek általában, magát eltartja, még egy felette álló társadalmat is eltart és ezzel a felette álló társadalommal — a hatalmi alávetettség révén — szűk csatornákon keresztül, nehézkesen, hátrányos feltételek mellett közlekedik s csak a saját szűk, zárt közösségben mozog biztonságosan.

Ennek a jobbágyi-paraszti fejlődésnek a tehertételei az európai társadalmi fejlődésben nyugatról keletre súlyosbodó mértékben érvényesültek. Nyugaton kezdettől fogva több kölcsönösségi elem, több kétoldalúság volt, s ezért is, meg más körülmények folytán a nyugateurópai parasztság végzetes megrekedés nélkül el tudott indulni egy olyan fejlődés útján, mely a parasztállapotból kifelé, a szabad földművelő polgárrá válás útjára vezet. Kelet Európában, Keletnémetországban, Lengyelországban, Oroszországban a paraszti alávetettségnek mind ridegebb, csaknem rabszolgai formái fejlődtek ki. Magyarország a kétféle fejlődés között, mely egyik oldalon aránylag síma polgárosodásba, másik oldalon forradalmi változásba torkollott, valahol középen rekedt: a jobbágy-paraszti helyzet maradt annyira zárt és alávetett, hogy zavartalan polgárosodás nem nöhetett ki belőle, de viszont volt annyira szabályozott, állandó, intézményes, hogy meg lehetett szokni s erkölcsül elvállalni.

Mire a jobbágy-ság rajta kívül álló okok folytán megszűnik, addigra a parasztállapot zártsága, kötöttsége belsőleg teljesen megszilárdul. A közlekedési, települési hátrányok, az egymással és a felsőbbekkel való érintkezés kialakult konvencionális formái, a kultúrállapot zártsága, mind biztosítják azt, hogy ez a réteg magával a jobbágyfelszabadítással nem lép ki a társadalom többi részével szembeni jellegzetes szolgáló állapotából. Különbség csak annyi, hogy addig ez a helyzet felfelé külön is konkretizálódott egy-egy földesúrral szemben való szolgáló állapotban, akinek eltartásához a paraszt robottal, kilenceddel és más szolgáltatásokkal járult hozzá; most pedig a felső társadalommal, mint egészen szemben került szolgáló állapotba és a hátrányos adózás, agrárrolló, közlekedési hátrányok útján, s paraszti nehézkessége, gyámoltalansága és gyanakvása folytán adózik tovább a társadalom többi része számára.

A kötöttségnek ezekben a helyzeteiben fejlődött ki az, amit parasztkultúrának nevezünk. A parasztkultúrát minden további nélkül azonosnak szokták venni a népkultúrával, holott ez az azonosság csak egy bizonyos területen van meg, melyet nagyon világosan körül kell határolni. A népi kultúrának általában s a paraszti népkultúrának is, közös kiindulási pontja az, hogy zárt és primitív közösségekben fejlődik ki. Az ilyen közösségek alkotásaira jellemző, amint azt MARÓT KÁROLY és ORTUTAY GYULA e tárgyú munkáikban kimutatták, a nagyon erős közösségi megkötöttség, az egyéni alkotókedvnek a közösség által ismert és elfogadott formákhoz való igazodása, s így a lehetőségek szűkösége folytán páratlanul nagymértékű ökonómia, zártság, arányosság, kis lehetőségek között maximális szépség kihozására való képesség, leegyszerűsített harmónia. Hiányoznak belőlük a lázadásnak, az új-keresésnek azok a mozgalmi, amik a magas kultúrát diszharmónikussá és ellentmondóvá, de ugyanakkor nagyobb és kiszámíthatatlanabb lehetőségek hordozójává teszik. Valahányszor a magas kultúrákat a túlkomplikálódás, az élettől és a természet-től való elszakadás veszélye fenyegeti, mindig megindul benne egy törekvés az elvesztett egyszerűség megkeresése irányában, s ennek mértékét igen gyakran — bár egyáltalán nem kizárólag — a népi kultúra alkotásaiban fedezi fel.

A parasztkultúrát azonban mindezekben a vonásokon, a páratlan ökonómián, lezárt harmónián, közösségi fegyelmen kívül még valami más is jellemzi, ami a zárt és primitív, de szabad népek népkultúrájától megkülönbözteti, s ez az, amit ERDEI a parasztkultúra elemi voltának nevez, hogy t. i. a

paraszti népkultúra az ember szorult és szűk helyzetében „legközvetlenebbül kitalált és megvalósított megoldások rendszere, melynek minden megnyilvánulása nagyon szorosán kötve van a termelés eszközeihez, szerszámaihoz, alkalmihoz, szüneteihez. Vagyis a paraszti népkultúra magán hordozza a paraszti társadalmi állapot jellemző vonásait is. Ennek pedig döntő jelentősége támad akkor, amikor a paraszti társadalmi állapot zártága valami okból megbomlik.

Az az európai gazdasági, társadalmi és politikai fejlődés, mely tekintélyes részben kívülről jött társadalmi és eszmei hatásokkal, nem pedig az itteni társadalmi erők teljes mozgósításával bontotta le Közép- és Kelet-Európában a jobbágyságot, kezdetben, mint mondtuk, nem érintette a paraszti társadalmi és kulturális közösség zárt és alávetett voltát. Úgyannyira nem, hogy szerte Magyarországon a túlhalmozódott, de a paraszti zártágból kitörni nem tudó energiák a népi kultúra bizonyos területein, főleg a népviseletek terén, éppen a jobbágyfelszabadítás körüli vagy utáni időkben kezdtek nagyon is dúsz virágzásba, és a szigorú ökonómiajú parasztkultúrának valósággal dekadens kifejlődésére is mutattak példát. A kapitalizmus piacgazdálkodásának ezt követő terjedése nyomán azonban a külső világ, a város részéről a közlekedésnek, újításoknak és lehetőségeknek olymértékű betörése kezdődött, mely lassan kikezdte a jobbágyság helyébe lépett parasztállapot zártágát, és többek között a zárt paraszti kultúra és közösségi alkotás kialakult paraszti rendjét is teljesen megbontotta. A munka megtakarításának, a tömegtermelésnek azok az új formái, melyek a közlekedési korlátok óriási mértékű csökkenése folytán a falut is elérték, sorra egymásután feleslegessé tették a közösségi életnek és a közösségi alkotásnak azokat a fáradságos és nehézkes formáit, melyeket a paraszti közösség mindeddig megőrzött. Ennek hatása jelentkezik ezután a népviselet és népdalok elhagyásán, a társadalmi felemelkedés vágyán, a műszaki és technikai szemlélet rohamos terjedésében. A parasztállapotnak ez a felbomlása a XIX. századtól kezdve mind fokozódó mértékben folyik napjainkig. Sok helyütt már egészen befejeződött, másutt most kezdődik, de az egész folyamat előbb-utóbb végighalad mindenütt. Ezt a folyamatot különösen diszharmonikussá teszi a népi kultúra ama külső jeleinek, melyek egyben a parasztállapotnak is jelei, a menekülésszerű elhagyása a városi kultúra „magasabb“-nak és „modernebb“-nek érzett, de valójában legselejtesebb tömegtermékei kedvéért. Itt válik döntővé a szabad állapotú népek népkultúrája és a paraszti népkultúra közötti különbség. Természetesen mindenféle népkultúrára áll az, hogy a zárt, primitív közösség felbomlása megszünteti az alkotásnak s a közösségi közreműködésnek azokat a feltételeit, melyek a népkultúrát, mint kultúrateremtő folyamatot, jellemzik; azonban szabad társadalmi feltételek mellett a népkultúra meglévő alkotásai megmaradnak használatban, sőt esetleg kegyelettel őrződnek. Ezzel szemben a paraszti népkultúrának azokat a termékeit, melyek felső és alsó társadalom közös érzékelése szerint egyben a paraszti állapot, paraszti alávetettség jelei is, a paraszti állapotból kilépő nép hangsúlyozott szándékossággal veti el, s az azok megőrzésére irányuló felszólításokat rendszerint ingerült ellenérzéssel fogadja.

Ezt a folyamatot a magyar nemzet vezető rétege és tudatosan gondolkozó értelmisége túlnyomó részben nagyfokú riadalommal fogadta. Mindenekelőtt úgy látta, s nem is teljesen alaptalanul, hogy így egy harmónikus állapotból egy jellegtelenül felhígított, selejtes és diszharmonikus kultúrállapot és emberi életforma alakul ki. Ehhez az esztétikai megrökönyödéshez azután hozzákapcsolódott, mondhatjuk, mögéje bújt, a felső osztályoknak az a féltelme, hogy ha ez a folyamat tovább halad, akkor megszűnik a zárt és szolgálatkész parasztság s vele a felsőbb osztályok társadalmi biztonsága és hatalmi helyzete is. Bennünket azonban most nem ez érdekel, hanem a szó jó és tiszta értelmében vett nem-

zeti érteimiségnek a riadalma, mely úgy érezte, hogy a népi kultúra felbomlásával a magyar nemzeti alkatnak, a magyar nemzeti jellegnek, a magyar kultúrának valami végső tartaléka, felfrissülésre még képes, utolsó hátvédje megy veszendőbe. Miért volt ez a riadalom, miért kell a magyarságnak sürgősen felfrissülnie, s miért a parasztság erre az utolsó lehetőség? Ezen a ponton kell rátérnünk a másik problematikuss kérdésre, a magyarság problémájára.

3. A m a g y a r s á g mint történeti közösség Európa összes többi nemzetével együtt hosszabb történeti fejlődés eredménye. Az európai nemzetek együttese nagyobb részben már a X. században együtt van, és ekkortájt vesz fel határozottabb politikai formákat. Az akkor megalakuló kezdetleges politikai szervezeteken belül meginduló fejlődés során a középkor közepére már meglehetősen körülhatárolt és jellegzetes egységekként lépnek fel a nemzetek. Olasz, francia, angol, német, spanyol mint az öt legfontosabb; körülöttük északon a három skandináv nemzet, keleten a nyugathoz kapcsolódó három keleteurópai nemzet, a cseh, lengyel és magyar; a bizánci kultúrkörben pedig az orosz nemzet és a balkáni nemzetek. A középkor végén azonban Kelet-Európában nagy katasztrófa és nagy fordulat következik be: a török hódító hatalom megjelenése. A török birodalom megdönti a Balkán-félsziget már akkor meglévő nemzeteinek államait, a görög, szerb, bolgár és román államokat és leigázza őket a nélkül, hogy ezeket a nemzeteket megszüntetné, vagy föléjük új nemzeti alakulást tudna létrehozni. A török veszedelem megjelenése ugyanakkor Magyarországot is belekényszeríti védekezésül egy új államközösségbe, a Habsburgok birodalmába. Ez az államközösség három meglehetősen heterogén államnak, a német birodalomhoz tartozó osztrák tartományoknak, a német birodalommal elég lazán kapcsolódó Csehországnak és Magyarországnak a kapcsolatán épül fel, melyek hosszú időn keresztül a közös uralkodó ellenére sem kerülnek szorosabb kötelékbe és intenzívebb kölcsönhatásba. A közös dinasztia csak a XVIII. századra válik komoly összefogó tényezővé, eddigre azonban már elmúlik az ideje annak, hogy az új nemzetek d i n a s z t i á k k ö r ü l szülessenek meg, mint ezer évvel azelőtt. A XVIII. század végén s a XIX. század elején, a modern demokratikus forradalmak megindulásával nagy tömegmozgalmak veszik át a dinasztiktól a nemzeti kereteket, mégpedig Közép- és Kelet-Európában nem a dinasztikus kereteket, hanem a dinasztikus keretek alatt tovább élő régi kereteket, a Habsburgok birodalmában csak úgy, mint a török birodalomban. Nem születik meg a Habsburg-birodalom egészére kiterjedő osztrák nemzet, hanem újjászületnek a magyar, cseh, horvát, lengyel nemzetek s ugyanúgy a Balkánon a görög, román, szerb, bolgár nemzetek. Ez az újjászületés azonban súlyos nehézségek közepette történik. Ezeknél a nemzeteknél hiányoznak azok a tényezők, melyek a nyugati nemzetek nyugodt és zökkenésmentes nemzetté alakulásának döntő tényezői voltak: nincs meg, vagy csak csökevényesen van meg az önállóságuk, sajátos állami és igazgatási szervezetük, közös politikai kultúrájuk, gazdasági egységük, sajátos jogrendszerük, fővárosuk, hadseregük. Az anyagi erőforrások a hatalmi és hivatali apparátus, a hadsereg, a meglévő hatalmi keretek tehetetlenségi nyomatéka nagyobb részt a dinasztia oldalán vannak, minthogy azonban a feltörekvő népi erők nem töltik meg ezeket a hatalmi tényezőket új étellel, a bürokrácia, a hadsereg, az arisztokrácia mindinkább vértelenné, mindinkább céltalanná válik, a maga helyét, a maga feladatát mind kevésbé látja, képtelen a maga dinasztikus érzelmeit demokratikus közösségi tudattá átformálni, ahogyan ez a nyugateurópai országokban megtörténik. Ennek az üresedésnek a végeredményeképpen bekövetkezik a Habsburgok birodalmának a felbomlása.

A harc végkimenetele azonban kezdetben egyáltalán nem bizonyos. Az az alakulni kezdő vezetőréteg s az a nemzeti értelmiség, mely az itt alakuló nemzetek külön tudatát és politikai szándékait legtudatosabban hordozza, úgy érzi, hogy mindent, ami Nyugat-Európában mint kész adottság áll a nemzet oldalán, itt külön ki kell harcolni, meg kell csinálni a nemzet számára. Nemzeti dicsőséget kell csinálni, nyelvi egységet kell csinálni, fővárost kell csinálni, önállóságot, önálló igazgatást, önálló hadsereget, gazdasági öncélúságot kell csinálni, mindezt állandó küzdelemben a dinasztia nagyobb anyagi erőforrásaival szemben s állandóan igazolva és bizonyítva, hogy magyar, lengyel, cseh, román, szerb, horvát, szlovák, stb. nemzetek vannak, össz-osztrák nemzet viszont nincsen. Ebben a helyzetben azt, ami a nyugateurópai nemzeteknél a többszázados valóságos önállóság folytán egyszerűen adva van: a sajátos nemzeti jelleget, itt valamiképpen igazolni kell, valamiképpen fel kell fedezni, valamiképpen meg kell keresni. Hol lehet ezt a nemzeti jelleget megkeresni? Nem lehet a felsőbb osztályoknál, sőt az értelmiségnél, s egyáltalán a városlakóknál sem, mert ezek valamiképpen magukon viselik annak a nemzetfeletti államalakulatnak a lenyomatát, mely itt mégis csak elég hosszú ideig döntő tényező volt. A nemzeti jelleget tehát a nemzeti társadalomnak valamiféle zártabb, érintetlenebb alakulatában kell keresni, és ez nem lehet más, mint a parasztság. Nemzeti feladat tehát népdalt találni, nemzeti feladat népi eposzt írni, nemzeti feladat nemzeti sajtóságokat felfedezni, nemzeti feladat a nemzeti nyelvet terjeszteni, rokonnépeket találni. A tudományoknak egész sora korrumpálódik ebben a törekvésben. A történetírás a nemzeti dicsőség műhelye, a nyelvészek előkelő rokonokat keresnek, az irodalomtudomány, a néptudomány a felső kultúra hiányosságait igyekeznek kárpótolni a népi kultúrával. Ezt a korrumpálódást bizonyos tudományszakok elég hamar kiheverik, pl. a nyelvészet mégsem maradhatott soká a Horváth István-féle analógiák síkján, más tudományszakoknál azonban a legújabb időkig megmaradt.

Ebben a helyzetben alakul ki a *nép* szó jellegzetes kelet-középeurópai értelme, ami a nyugati nyelvekre lefordíthatatlan. Nyugaton s a nagy orosz forradalom óta a Szovjetunióban is a *nép* jelenti a demokratizálódás tömegbázisát: ez a nép magától értetődően „jellegzetes“, de természetesen az, nem programszerűen. A francia parasztság nem kevésbé, de nem is inkább jellegzetesen francia, mint a francia akadémia, a francia bürokrácia, a francia arisztokrácia vagy a francia munkás. Természetesen a parasztságban ott is kialakulnak zártabb kulturális képletek, természetesen ott is vannak olyan periódusok, amikor a túlkomplikálttá váló felső kultúra ezekhez visszanyúl. Sőt, azt sem akarjuk vitássá tenni, hogy a parasztság csakugyan őrzi néhány jellegzetesebb, zártabb, harmónikusabb jegyét annak, amit nemzeti jellegnek nevezhetünk. Tudnunk kell azonban először azt, hogy nemcsak ezt őrzi, hanem ezenkívül őrzi a földművelés foglalkozás egyetemes jegyeit, a társadalmi alávetettség jegyeit, a természetközelség jegyeit, a zártság jegyeit s régebbi kultúrállapotok jegyeit, s arra, hogy mindezeket egymástól elválasszuk, nincsenek is mindig biztos módszereink. Ezért olyan közösségekben, melyek szilárd politikai keretekben élnek, senkinek sem jut eszébe a közösségi egzisztencia döntő kérdését látni abban, hogy vajjon ezek a zártabb egységekben meglévő jellegzetességek megőriztetnek-e, avagy nem. Ezzel szemben Közép-Európában és a keleteurópai kis nemzetek körében a *nép* nem mindig és nem feltétlenül a maga forradalmi feszítőerejét idézi fel a lelkekben, hanem ugyanakkor és ugyanannyira a sajátosságok bizonyos egységét. A „népi“-n nem csupán és nem mindig forradalmi, tömeges, demokratikus erőket értenek itt, hanem egyszerűen „sajátságos“-at, „jellegzetes“-t.

4. Így értjük meg, hogy miért okozott riadalmat, miért jelent valami katasztrófális és iszonyatos dolgot ennek a szemléletnek a számára a parasztságnak, mint kultúrateremtő és kultúrahordozó rétegnek a felbomlása. A közösségi egzisztencia bizonytalanságának, veszélyeztetettségének a tudatában élő értelmiségi rétegek számára katasztrófának tűnik fel, ha a paraszti életforma és a paraszti állapot bármiféle bomlása folytán az állandó hivatkozási igazolási, biztonsági lehetőségként szereplő paraszti jelleg, paraszti hátvéd bizonytalanná válik. Ha azonban ezt az egész beállítást összevetjük a paraszti társadalmi állapot eredetéről, eredendő szűkös és szoros voltáról, válságáról, szükségképeni és kívánatos bomlásáról mondottakkal, akkor azonnal kitűnik ennek az egész beállításnak a teljes tévessége és a probléma ilyenfajta felvetésének a szükségképeni megoldhatatlansága. Nem lehet az egyik válságos állapotot egy másik válságos állapothoz való visszanyúlással helyrehozni: a megújulásnak valamiképpen mélyebbre kell hatolnia. Ennek az egész problémának a félresiklása talán sehol sem fenyeget annyira, mint éppen Magyarországon. A tőlünk nyugatra élő középeurópai népek parasztsága ugyanis a polgárosodás bizonyos fokára eljutott, a Balkánon viszont a vékony uralkodó réteg uralmának megdőlése után a parasztság valóban a megújulás forrásává vált, nem azzal, hogy a maga ősi zártságát őrizte, hanem oly módon, hogy értelmiség, munkásság és minden egyéb belőle nőtt ki; Oroszországban végül, ahol a parasztság zártsága még a miénkét is felülmúlta, az orosz forradalom vágta el egészen radikálisan ezt a csomót. Nálunk ellenben a paraszti állapot társadalmi és kulturális zártsága nagyon nagy erővel érvényesül a felbomlás és polgárosodás folyamatával szemben, viszont ez a paraszti zártság sokkal több belső megrekedtséget s az egyetemes közösséggel szemben mutatkozó bizalmatlanságot és ellenérzést hordoz magában, semhogy az egész közösség társadalmi és kulturális fejlődése reá épülhetne.

Elképzelhetetlen tehát, hogy a magyar kultúra megújulását a magyar paraszti népkultúra további fennmaradására és műveire lehessen alapozni, egy olyan kultúrára, mely egyrészt egy szoros és szűk társadalmi állapot jegyeit viseli magán, másrészt visszavonhatatlanul megszűnt további alkotó és termő kultúra lenni. De általában a magyar magas kultúra területén sem áll az, hogy a magyar alkat, a magyar jellegzetesség megállapítása és annak alapján való továbbhaladás a kultúra regenerálódásának alapja. A kultúra szüntelenül fejlődő, alakuló, új meg új problémákkal viaskodó s azokat megoldó folyamat: belső egyensúlya, összhangja, újjászületése nem bizonyos meghatározható jelleg „szabályai“-hoz való alkalmazkodásból, hanem problémáknak a megoldásából származik, s minél sikeresebben oldja meg ezeket a problémákat, annál inkább válik — a nélkül, hogy ezt akarná — jellegzetessé, „tipikusan“ magyarrá.

Le kell tehát teljes határozottsággal szögeznünk, hogy a paraszti vagy magyar kultúra megismerésére irányuló kutatások és a magyar kultúra megújítására irányuló közösségi erőfeszítések között nincs semmi közvetlen összefüggés, s magától értetődő egyértelmű kölcsönhatás. Felkutathatjuk a magyar népi zenét, a népi játékokat, a népi viseleteket, a népi jogszokásokat: a kutatások eredményéből nem következik magától értetődően, hogy mindezeknek a fenntartása és ápolása egyben a magyar kultúra megújulását és megerősödését is jelenti. A tudományos kutatás szempontjából egy népdal éppen olyan érdekes, mint egy ruhadarab, egy játék vagy egy jogszokás; a kultúra jövője fejlődése szempontjából esetleg kiderülhet, hogy a népdal értékes, a játék kevésbé, a viselet csak igen határozott korlátozásokkal az, a jogszokás fennmaradása pedig egyenesen kártékony lehet. Minden eddigi ú. n. magyarságtudományi kutatásnak az volt a tehertétele, hogy ezt a két szempontot nem választotta mindig világosan szét. Ez egyrészt korrumpálta, hátsó gondolatokkal

terhelte meg a tudományos kutatást, másrészt meghamisította a közösségi kulturális kérdések helyes látását, s igen kártékony érdekeket engedett érvényesülni „a parasztság ősi, romlatlan állapotában való megtartása” jegyében.

A parasztság ügye azért nem kevésbé, sőt annál inkább központi kérdése az egyetemes magyarság megújulásának. A modern társadalmi fejlődés központi problémája mindenütt a közösségi élet, közösségi alkotások, közösségi munka résztvevői körének a közösség egészére, mindenkire való radikális kiterjesztése. A magyar fejlődésben is erről van szó, s ennek a kiterjesztésnek az a központi problémája, hogy mi történik a magyar parasztsággal. A legújabb időkig mindaz, ami a magyar közösségi problémák, a magyar közösségi fejlődés terén történt, mind valamiképpen a parasztság nélkül, a parasztságra való tekintet nélkül és a parasztság részvétele nélkül történt. Ilyen helyzetben nem az a feladat, hogy a magyarság „önmagára találjon” a feletti mozdulatlan elmélkedések révén, hogy „mi a magyar”, hanem az, hogy a közösség mint egész, a cselekvés síkján a maga problémáival való szembenélés és leszámolás útjain jöjjön olyan lendületbe, mely a parasztságot mindenestül kimozdítja a maga elszigetelt, zárt életéből. Ez a nekilendülés pedig, ha nem is a szó napi értelmében, politikai kérdés. Csak ennek a révén jöhet mozgásba ez a közösség oly mértékben, hogy újból egységes vállalkozássá válik az élete, és csakis ezen az úton válhatik újból egységessé a kultúrája is. Bármilyen diszharmonikusak tehát magukban a parasztkultúra bomlásának a jelenségei, nem szabad rajtuk úgy fennakadnunk, hogy közben a régi magyar parasztkultúra bezárt és lezárt harmóniája felé fordulunk, legfeljebb úgy, hogy egy minden eddigi izolációt ledöntő, egyetemes emberi érvényű magyar kultúra irányában próbálunk a jelen összhangtalanságaiból kitörni. Egy ilyen, az egész magyarságra kiterjedő érvényű közösségi megmozdulás feltételei a legújabb időkig hiányoztak: a földreform volt körülbelül az első politikai vállalkozás, amely, ha nem is a parasztság maga indította meg, de először mozdította ki a parasztságot abból az állapotból, hogy mindazt, ami a politika terén történik, távoli, úri és városi emberek egymásközötti huzavonájának tekintse, és amihez neki csak szenvedőleg van köze. Ma már megvan az igazi közös vállalkozásoknak a lehetősége, a valóságban azonban a két közösség, a nem paraszti és a paraszti, még mindig a bizonytalan közlekedés állapotában él Magyarországon. Csak ha ez fel tud oldódni s ez csakis a közös vállalkozás, a közös lendületű közösségi történés és cselekvés vonalán történhetik meg, akkor lehet azt várni, hogy a magyarság a maga jellegét, a maga kulturális alkotásainak a harmóniáját a közösségi élményeknek, tapasztalatoknak és teljesítményeknek ebben a sorozatában újból megtalálja. Minden küldöknéző önelemzésnél százszorta izgalmasabb kérdés, hogy egy ilyen folyamat végeredményeképpen színeken és teljesítőképeségben meggazdagodva milyen magyar jelleg, milyen magyar kultúra kerül ki.

Minden magyarságtudományi gondolatmenetnek, minden magyarságtudományi vállalkozásnak a legfőbb feladata, hogy a hagyományos magyarságtudományi kérdésfeltevésnek a fentiekben leírt tévutaitól megőrizze magát. A magyarságtudományi probléma új felvetésének egyetlen értelme lehet: felfedni minden részletében a tévutak gyökerét és minden egyes kérdéscsoport számára kijelölni a tiszta, mellékszempontoktól nem terhelt további tudományos munka útját.

a) Ennek során a kérdés egyik oldala a történeti magyar kultúrának, különösen pedig a magyar paraszti népkultúrának mint történetileg zárt, többé már nem termelő, de eddigi műveiben valóban jellegzetes és szűkösségében mélyen harmónikus kultúrállapotnak az alkotásával való foglalkozás. Ez tudományos és esztétikai feladat, s fontos tudnunk, hogy e kutatások eredményei

jelentősek lehetnek, de nem szükségképen jelentősek a magyar kultúra regenerálódás számára.

b) A másik szempont a magyar történeti fejlődésnek, s benne a paraszti állapotnak, mint történeti-társadalmi állapotnak a történettudományok és társadalomtudományok síkján való feltárása, beleértve a paraszti népkultúra történeti-társadalmi alapjainak s jelenlegi bomlásának a feltárását. Ez is tudományos feladat, de ez már olyan ténybeli eredményeket hoz felszínre, melyeknek megismerése és világos értékelése a nemzeti közösséggel kapcsolatos tennivalók, vagyis a politika számára is tanulságos és irányadó.

c) A harmadik szempont végül a magyarságnak s benne a magyar parasztságnak, mint mozgásba lendült közös vállalkozásnak a megújulása, kibontakozása számára az utat és programot megtalálni minden téren, így kulturális téren is. Ez már nem tudományos, hanem politikai, kultúrpolitikai feladat, s ennek során kell eldönteni, hogy a történeti magyar kultúra s a magyar paraszti népkultúra mely alkotásai és megnyilvánulási formái alkalmasak arra, hogy az iskolai és tömegnevelés eszközeivé, a magyar ifjúság és magyar tömegek kialakuló egyetemes kultúrájának a közkinccseivé váljanak.

Ezek azok a szempontok, melyeket a magyarságtudományi kutatások új összefogása alkalmával szem előtt kell tartanunk, ha azt akarjuk, hogy a magyar kultúra, a magyar jelleg, magyar népiség és a magyar feladatok problémái között a kérdések és tennivalók összezavarása nélkül tudjunk eligazodni.

BIBÓ ISTVÁN

LE PROBLÈME DE L'„HUNGAROLOGIE“

Il convient de remettre sur le tapis le problème de l'„hungarologie“ : faut-il la considérer comme une discipline à part ou comme le nom collectif d'un groupe de disciplines? Jusqu'ici on attribuait à cette dénomination deux acceptions assez différentes. D'une part, on appelait „hungarologie“ l'ensemble des détails relatifs aux Hongrois dans le domaine d'une discipline donnée, sans que ces détails constituent une branche à part de la science considérée; d'autre part, on entendait par là toutes les disciplines qui s'occupaient du caractère et des particularités propres aux Hongrois, des destinées de notre peuple et surtout de ce grand creuset du caractère national qu'est la paysannerie hongroise; ainsi, on était d'avis que les disciplines de caractère national ont plus d'importance que les autres branches de la science. Malheureusement toutes ces assertions reposaient sur des prémisses plus ou moins nébuleuses.

Tout d'abord il faut examiner la raison pour laquelle la paysannerie hongroise doit être considérée comme représentant un état de civilisation apte à rafraîchir la culture nationale proprement dite. Si l'on essaye de déterminer les traits essentiels de la paysannerie dans l'esprit des recherches de M. François Erdei, on est amené à dire qu'il serait faux de la considérer sans réserve comme un groupe identique à la couche sociale des agriculteurs ou comme la communauté des masses du bas-peuple; il serait plus juste d'y voir un groupe social d'allure médiévale et portant l'empreinte du régime féodal. On pourrait dire que la qualité de paysan ne renvoie pas nécessairement à une occupation, mais plutôt à une certaine attitude humaine qui, depuis des siècles, avait été déterminée par la subordination, par l'obligation de produire et, malgré l'autonomie relative dont jouissait dans sa vie intérieure la société paysanne, par le caractère restreint et difficile des contacts de ces masses avec les couches supérieures de la société et, en particulier, avec la population urbaine. A coup sûr, la formation de la paysannerie doit beaucoup au servage: même après son abolition, la situation n'a pas changé d'un jour à l'autre. Affranchie des obligations d'ordre juridique, la paysannerie eut encore à souffrir des désavantages dus à ses risques de déplacement, à son état culturel et à la fiscalité qui pesait sur elle. Par suite des pressions multiples qui s'exerçaient sur elle et qui diminuaient sensiblement son prestige humain, elle est restée une couche à part, ayant peu de contact avec le reste de la société. En Hongrie même, l'état des serfs et de leurs successeurs, les paysans affranchis, n'était pas aussi misérable qu'en Europe orientale et à l'est de notre continent; d'autre part, on n'y retrouvait pas ce processus d'„embourgeoisement“ qui, en Occident, allait de pair avec la suppression graduelle des obligations féodales. En Hongrie, l'évolution s'était arrêtée entre les deux extrêmes; les paysans pouvaient s'en accommoder, en se forgeant une sorte de loi morale de leur subordination. Malgré cette modération relative, les conditions de vie des paysans étaient assez dures pour isoler cette couche sociale et pour en perpétuer les malheurs. Au cours de l'âge moderne, ce furent le capitalisme, le régime d'exploitation agricole visant la production pour les marchés, et les possibilités de communication jusque-là inconnues qui agirent sur le monde isolé de la paysannerie, y provoquant des crises sociales, culturelles et morales et y faisant naître une sorte d'effervescence qui, par sa nature même, pouvait bien préluder à la révolte. Dans ces conditions il serait difficile de croire que la paysannerie par son caractère propre, pût être, dans son ensemble, une source de renouveau spirituel, à l'égard des divers problèmes de la culture nationale.

Une autre prémisses demande à être élucidée: celle qui concerne l'importance relative plus grande qu'on attachait aux disciplines „hungarologiques“ dans la mesure où elles étaient liées à l'existence politique de la nation. Cette conception doit être liée aux troubles qu'on constate dans le développement des nations de l'Europe orientale. Tandis qu'en Occident il existe depuis longtemps des états aux frontières plus ou moins stables, c'est-à-dire des formations politiques qui pouvaient servir de cadre aux grands mouvements démocratiques

de l'esprit collectif, en Europe centrale et orientale les anciens états qui avaient créé des nations connurent un autre sort. L'Allemagne du haut moyen-âge, l'Italie, la Pologne, la Hongrie, la Bohême et les Etats balkaniques furent entravés dans leur évolution dès le début de l'âge moderne; les uns subirent un processus de désagrégation, les autres tombèrent sous la domination d'un conglomérat d'états ou d'une puissance conquérante (Autriche, Turquie), qui ne faisaient point naître d'unités nationales. Plus tard, lorsque les mouvements démocratiques essayèrent de prendre le gouvernail dans ces pays aussi en évinçant les facteurs monarchiques et aristocratiques, ils soulevaient par là non seulement le problème de la démocratisation, mais encore le problème de l'anéantissement des formations politiques sans fondements réels et de la création sur leurs ruines, d'états mieux ancrés au sol. Les états nouveaux, à leur tour, avaient à surmonter d'autres difficultés; ne disposant pas d'une organisation administrative, diplomatique, économique aussi bien centralisée et aussi solide que celle des anciens états, ils durent défendre leur existence au cours de luttes politiques particulièrement véhémentes impliquant parfois même une effusion de sang et s'appuyant sur de vigoureuses actions de propagande par la presse. Comme il s'agissait de justifier la prétention de constituer un état indépendant, la langue et l'histoire nationales prirent une importance jusque-là inconnue; on cherchait sur tous les points à faire ressortir les particularités nationales et on encourageait les disciplines orientées vers leur étude.

Tout bien considéré, on peut dire que, derrière les problèmes traditionnels, il est facile de découvrir non seulement des prémisses erronées, mais encore des idées qui menacent d'égarer les recherches scientifiques. Néanmoins, les prémisses douteuses une fois écartées, rien ne nous empêche de réunir sous le nom d'„hungarologie“ les disciplines ayant pour but de faire ressortir les traits essentiels de la civilisation hongroise et d'appliquer également ce nom aux recherches portant sur les différentes crises qu'on observe dans notre culture, p. ex. dans le domaine de la civilisation paysanne. Naturellement, les recherches de ce genre ne nous engagent pas à assurer la conservation de certains phénomènes culturels propres au peuple hongrois ou à notre paysannerie; de même, il serait absurde de prétendre que les phénomènes spécifiquement hongrois ou les manifestations typiques de l'esprit paysan soient nécessairement précieux pour la régénération de la civilisation hongroise. C'est aux dirigeants de la „politique culturelle“ de déterminer les aspects qui méritent d'être couvés pour que soit dignement représenté l'esprit spécifiquement hongrois, voire l'esprit paysan, dans l'ensemble de notre culture nationale.

Etienne Bibó

Kiadásért felelős: Dr. Szabó Dénes.

49.426. — Egyetemi Nyomda, Budapest, VIII., Múzeum-körút 6. (F.: Tirai Richárd.)